

ЖИВОТ И СМРТ ПРЕД КАМЕРАМА: КЕНЕДИ, УМЕТНОСТ И ПРОПАГАНДА СА ПОЛУВЕКОВНЕ ДИСТАНЦЕ

Симона Чупић, *Мона Лиза и Сујермен. Џон Кенеди и „нова граница“ културе*, Галерија Матице српске, Нови Сад 2016

„Читаво човечанство ишчекује нашу одлуку” – рекао је Џон Ф. Кенеди 1960. приликом прихватања председничке номинације, и ехо тих речи још увек звучи актуелно. Тек недавно, били смо сведоци огромног интересовања које су 45. амерички председнички избори изазвали широм света, а и сада будно пратимо потезе актуелног председника Доналда Трампа кроз страну и домаћу штампу, веб-портале и ТВ програме. Кенеди, познат и као „телевизијски председник”, први је политичар који је извршио такву офанзиву на светске канале информисања, филмове и стрипове. За његовог се мандата десила демократизација и деелитизација америчке уметности, постигнути су неслућени успеси политичког маркетинга, али је посејано и семе медијске манипулације, режиране „стварности” и воајерске ТВ забаве.

О овоме елоквентно и потковано, а по стилу јасно и питко, пише историчарка уметности Симона Чупић, која је у протеклих двадесет година спровела бројна студијска путовања по разним крајевима Америке. Симона Чупић је редовни професор на Одсеку за историју уметности Филозофског факултета у Београду, а њена се истраживања најчешће тичу модерне уметности, популарне културе, родних студија, визуелне културе Балкана и, наравно, америчке културе. Књигу *Мона Лиза и Сујермен. Џон Кенеди и „нова граница“ културе* градила је на сазнањима стеченим при боравку на Универзитету Калифорније у Берклију, Универзитету Тексаса у Остину, као и на истраживањима спроведеним у свим музејима, архивима, библиотекама и неформалним топосима везаним за Џона Ф. Кенедија. Добијени наратив илустровала је релевантним делима америчке уметности која су настајала као реакције на Кенедијев мандат и друштво у том периоду. У књизи су анализирана остварења Џејмса Розенквиста, Роберта Индијане, Тома Веселмана, Роберта Раушенберга и многих других. Представљена нам је и мало позната изложба оригиналних уметничких дела мајстора попут Ван Гога, Монеа и Томаса Икинса, која је само за председнички пар приређена у хотелском апартаману у Даласу. Међутим, приступ ауторке се пре свега одликује интердисциплинарношћу која одлучно искорачује из граница историјскоуметничких анализа.

Њена студија превасходно обрађује културно-уметничке аспекте америчке политике раних шездесетих година прошлог века, када се ова нација учврстила у уверењу да јој припада право померања граница на

земљи и у свемиру. Таква политика, зачета знатно раније, али идеолошки искристалисана за време администрације Џона Кенедија, требало је да потврди и перпетуира америчку величину и њено глобално вођство, а то се није могло постићи без дејства на културном пољу. Како ауторка пише, „тек ће процес изједначавања науке и културе са другим, 'важнијим' државотворним пројектима, изнедрити то неопходно упориште на путу ка општем цивилизацијском лидерству и просвећеном владању коме је Џон Кенеди у сложеним хладноратовским приликама тежио”. Тај процес изједначавања отпочео је већ првих дана мандата новог председника. Истакнуто место које су на његовој инаугурацији и пратећим баловима заузели уметници свих профила сведочило је о стратешком значају које ће Кенедијева администрација приписати култури. Старији и традиционалнији учесници у организацији свечаности сматрали су да позвани уметници и писци заузимају место неким „важнијим гостима”. Ипак, Кенеди и његов тим схватили су да ће баш те званице бити најбољи пионири „нових граница”. Управо је извозом популарне културе знатно подстакнута американизација осталих крајева света, укључујући и наш, тада југословенски простор. Сем тога, поп-култура била је важан кохезиони фактор на домаћем терену, јер је „у оквирима лако доступне популарне културе грађена идеја континуитета нације”.

Проминентну улогу у популарној култури, па и у наративу књиге, има и Жаклина Џеки Кенеди, тадашња прва дама Америке. Она је својом отменом појавом, широким образовањем и чувеном франкофилијом пригодно употпуњавала имиџ свог супруга, у неким га ситуацијама и засењујући. Џеки Кенеди редовно се појављивала као актер, а некад и иницијатор у пројектима председничке администрације, међу којима се издваја реновирање Беле куће под њеним покровитељством. Симона Чупић посвећује једно поглавље овом догађају и огромном одјеку који је имало снимљено вођење Џеки Кенеди кроз довршен ентеријер. Тура је емитована у виду ТВ емисије и дистрибуирана у 106 страних земаља. Председник се у њој појављује накратко, позивајући све грађане у посету Белој кући, у гесту који одражава демократски однос председника и народа.

Трасирајући ову деелитизацију и демократизацију културе у америчком друштву тог доба, ауторка указује на постепену промену уметничког укуса владајуће класе и њену растућу подршку савременој културној продукцији. Раније крајње скептична према модернизму, окренута америчком регионализму и митологизацији прошлости, политичка елита од Кенедијевог доба подржава авангардне уметничке тенденције, чак скидајући анатему са уметника леве оријентације. Савремена уметност и њено покровитељство проглашавају се квалитетима демократског друштва и бивају супротстављене „оживљавању прошлости”, приписаном култури тоталитарних друштава.

Ауторка констатује да је највећа афирмација новог система вредности била одлука да се званични председнички портрет Џона Кенедија повери уметници Елејн де Кунинг, припадници њујоршке школе апстрактног експресионизма, и првој жени сликарки која је такву поруцбину добила из Беле куће. У анализи ове епизоде посебно долази до изражаја познавање родних студија, које су годинама једно од главних интересовања Симоне Чупић. Она указује на инверзију родних улога која се одиграла при изради председничког портрета. Ангажовањем уметнице да наслика Кенедија преокренут је „један од најистрајнијих конструката у историји уметности”, који је жене увек стављао на место пасивног модела, а мушкарце у улогу активних стваралаца. Званични председнички портрет тако је, између осталог, постао и исказивање става о жељеном оснаживању жена у друштву.

Описом овог и сличних примера дочарано је како су политичке промене и поруке Кенедијеве администрације често бивале вешто „упаковане” у културно-уметничке догађаје. На свечаностима Кенедијевих почели су да гостују уметници који су раније бојкотовали Америку, или од ње били бојкотовани, дискриминисани, прећутани. Низом концерата и свечаних вечера, са пажљиво одабраним званицама, пружена је рука и према земљама са којима политички односи нису били најбољи, дата подршка распламсалој борби за права Афроамериканца, и истакнута спремност да се стане на браник културе западне хемисфере.

Ауторка нам предочава да велики акценат на културном програму потиче и отуд што имиџ Кенедија као вође слободног света, борца за демократију и људска права, није био комплетан без потврде цивилизацијског примата, који је Америка прижељкивала, али који јој је још увек измицао. У покушају симболичког преноса културног вођства из Старог света у Нови свет, са Европом бива организована жива културно-уметничка размена, чији је најзначајнији догађај гостовање чувене Леонардове *Мона Лизе* у Америци. Славна слика је из Лувра, у децембру 1962, допутовала прво у вашингтонску Националну галерију, а затим у њујоршки Метрополитен. Симона Чупић се овом позајмицом, сходно њеном значају, бави веома детаљно, пажљиво пратећи преписку, говоре, изјаве и дипломатска надигравања током приказивања слике. Једна од смелих манипулација које је Кенеди том приликом извео било је позивање на Да Винчијево бављење војним инжењерингом као на својеверсно оправдање за сопствену подршку трци у наоружању. Попут раније наведених примера, политичка порука спакована је у „обланде” уметничког догађаја, да би била „лакше сварљива”.

Међу битнијим темама књиге управо је и развој политичког маркетинга, у коме током Кенедијеве политичке каријере најважнију улогу игра телевизија. У замаху хладноратовског надметања „за овладавање небом и кишом, океаном и плимом, дубинама космоса и унутрашњошћу

људских умова”, администрација 35. америчког председника маестрално се користила новим мас-медијем. Норман Мајлер тачно је предвиђао како ће са Кенедијевим мандатом „америчка политика постати и омиљени амерички филм, прва америчка сапунска опера, амерички бестселер”. Ауторка оцртава пут којим је телевизија стекла огромну политичку моћ, постепено се од zgodног оруђа претварајући у фактор који контролише, креира и мења стварност. Иако су Кенеди и његова администрација строго филтрирали све садржаје који су кроз медије и уметност представљали председнички пар, неминовно се догодила објективизација, па и комодификација Кенедијевих. Њихова предимензионирана појава у мас-медијима је попримила баналне облике потрошачких предмета који не приличе дигнитету председничке функције.

Чак је и трагична смрт Џона Кенедија, стицајем околности забележена на филмској траци, постала спектакл, који је 1999. проглашен уметничким делом. Људско достојанство и право на приватност председника коначно су нарушени објављивањем слика са аутопсије, обављене након атентата. Упркос „интервенцијама над историјом”, које су Кенедија представљале као витеза и готово религијску фигуру, пажња јавности трајно ће се усмерити ка моменту и свим детаљима убиства. Описујући ову „непримерену и неконтролисану радозналост”, Симона Чупић као да нас подстиче на размишљање о савременом „reality” кошмару, у ком људи испољавају жељу да гледају, сликају и снимају све бизарније ситуације. За крај се намеће питање: да ли баш све границе треба рушити, или би нам понегде и чвршће биле добродошле?

Весна ГАЈИЋ

ЛИРИКА ПРОМИЈЕЊЕНОГ ЈЕЗИКА

Румјана Еберт, *Узлови и овали*, прев. Јан Красни и Славица Стојановић, Академска књига, Нови Сад 2016

Међу писцима који су се, као политички или економски емигранти, током друге половине 20. вијека настанили у Њемачкој и свој језик замијенили њемачким, налазе се и нека имена из Бугарске, као што су Асен Асенов, Румјана Еберт, Илија Тројанов или Цвета Софронијева.

Ебертова је, као млада дјевојка, 1966. године из родног Пловдива емигрирала у Њемачку. Студирала је и докторирала хемију на Техничком универзитету у Минхену, а на Универзитету у Хајделбергу студирала је музикологију. И мада је касно почела да пише и досад објавила тек неколике збирке, Ебертова се ипак највише остварила као пјесникиња.